

Almanach

För Skärt Året

Efter vår Frälsares Christi Födelse,

1768.

Til STOCKHOLMS Horizont.

Eller 59 grad. 20 min. Pol-högd, och $1\frac{2}{3}$ tids
min. Meridian-skilnad Öster om Upsala
Observatorium.

Efter K. Maj:ts Nåd. Förrordnande

Utgifwen

Af Desz Wetenskaps-Academie.

Mån.

Mån.

Förm.

Förm.

d. 4.

d. 23

Jan.

Dec.

STOCKHOLM,

Tryckt hos Dire:t. LARS SALVIUS.

Exemplaret säljes häftadt och skurit för 3 öre S:mt.

Hälla 27
Säss 13
a 18
dena 12
ebam 4
la 4
a 7
frena 7
erdy 7
de mars 7
F 11
fid 20
1 17
1 4
d 18
sta 3
5 30
valla 9
ebam 9
erdy 13
ax 13
arknad

Fortsättning af v. Notarien Mag. OLOF
TÖRNSTENS underrättelse om Lin-
och Hampas Såning och Beredan-
de, m. m.

Nella Jordmonet, som under åttafliga namna
allmänt föras ibland ofraktsamma, så
som stenbunden, gräsaktig, mos- och
morast-jord m. m. duga icke mer til Lin- och Ham-
pesåning, än til andra ringare såden. Dernäst
undviker man dock gärna torr och svag sand-jord
eller styf- och mager ler, ty ånskebit de äro icke
aldeles onyttige, så dro de likväl icke lönande ut-
tan förra något försiktigare och mödösammare
bruk än vanligt är, innan de med fördel til Lin-
såde myttjas funna. Ibland fruktbarande bibras-
ger Lerz alstramast til styrka och injektion, för den
subtila olja och det limun som deruti finnes: Mylla
innehåller nästa fultighet och kyla, hvarigenom
mognaden länge förhindras, så att Linet får mycken
tid och chime at utväxa til yppersta längd och ym-
nighet: Och Sand, som åger föga watta eller ol-
ja, gör det stråft och förminder det måste dels at mög-

B

na,

na, funtan het erhållit sin fulla längd. Men ebur
besja egenskaper funna icke anses för omtyttige, göra
de likväl sā mycket, at Linväxten på slika obolanda-
de och enfla jordmoner skir ofta fukt, och då ingen-
dera af dem kan ensam meddela linet all den god-
het, som derut fölles, liksom man gemeintigen i den
enna eller andra delen någon affektitud; tv om goda
egenskaper icke astras i jorden och våxa med tågen,
föks de sedermest förgäves uti lינens ans och be-
redande. Den dästa och lössaste af alla rena leror
fitter sig af regn och dock i höga och fär, vid påföl-
jande torfta, någon hård förpa, hvoraf viden
tvingas och förhindras. Sand förbränner, eller
afbryter ämnistone wårten igenom bråd mognod:
och mylla upp häller den äre altsför länge derifran,
samt akstrar af sig en myckenhet ogräs, hvarav lu-
ket växtes och ofta i grund förgås; förföre laret
tugan behöfwa påminnas, at til linéföde söka någon
bländad lös jordmon, och i synnerhet en ler- eller
sand-mylla, som är mycket lucker och bördig. Man
kan dessutom, af jordens bemågenhet för hvarje han-
da lösfrog, såsom Ahl, Lind och Hazel, eller för
Kungs och frödig Granslog, ganska mycket döma til
lin-wärtens trefnab derā; eller visar det sig ock af
gräs eller hö och hvarje handa blad-wäxters fördig-

het

het, ty Lin och Hampa dro ned dem sā närskolde,
at chwærest gräs trifwes af naturen, eller skulle åt-
minstone igenom gödsel och bruk bringas til mäng-
årig bördighet, wärer åfwen miniat och godt lin.

Samma gäller åfwen om väderlek och belägen-
het, ty Lin åfster mer sildändig mark och tåta om-
skiften af regn och värme, än något annat såde; dock
fördräger det icke syra, fälsprång och hemliga wata-
rädror, ej eller lämnar det i måta är ooda frön.
Det erhåller af lugn och stugga, åfwen somm
andra högstramiga wärter, särdeles längd, dock bör
stuggan icke vara för stark, annars förtager den til
någon del mognad och styrka, hvarfore den är ock-
så behagel-gare för sand och annan torr jordton,
än för mustiga eller falla åkbar. Ju flere jorddelal-
tige egenskaper et linsland åger, desto rikare och dyr-
barare förd fär man deraf förvänta; men icke des-
sto mindre kan man ock med mycken väist betjäna
sig af andra jordmoner och belägenheter, fastän de
brista i någondera af ofwanhående bestaffenheter;
ty det är ingen nödvändighet at alla Landtmän bö-
ra just är ligen fört sig med utvaldt lin, ej eller kan
det altsid fela, at ju silfadden i bruk och väderlek,
skulle förbättra, hvid i de naturliga förmöner sak-
nas. Detemot kan man åter sā mädra sidan med

wisshet förfädra, det så hemman finnas så beskrade, at intet stycke land, i åker eller ång, skulle geswas, ibland fördelaktigare jordinoner för linjörning, så framt man vil i sitt val någoelunda lämpa sig efter det begrep, som man härav kan göra sig om naturen af merdevalte sådes art.

Hvad bruket och bearberningen vidstårmer, seiljer sig mästedels hvarje landsort, hvilket en i kunnien wana, utan särdeles offseende på fördel och rödsvändighet, allestades bibehåller. Ansön Tyfland och Nederländsko orterne icke brukta annat, vid all slags linsfötsel, än öppen åker, hvilken fört, efter erhållen gödsel, dragit et eller flere såden, men besär likväl ånnu med god fetma, så föresliser dock mycken olifhet åfwen dervit. Herr Ehrenklou, som för grundelig erfarenhet gjort sig så mycket utmärkt ibland dem som skrifvit i detta ämne, berömmes fram för alt en Erkedes-åker, som blifvit flera gånger omförd, och med brunnen gödsel, icke förut, utan strax efter sätningen, hel tunt och jämt åfverhöld. På Lärländske och Poliske orterne brukas, utom Tyfla sättet med öppen åker, at åfwenval så Lin på Swedjeland, som redan burit 2 a 3 såden, och åro dersöre i vist offseende, at anse sasum wärklig åker, hälst som de ock på eua-

handa

handa sätt bearbetade warba: men Swedjelanden gifwa längt bättre och ymnigare Lin, hvilket sedermore förfäldes under namn af Pil eller Kron-Lin. I Helsingeland myttas de så kallade Sivalar eller gamla Lindor. I Ågermanland tagas unna Lindor vertil, hvilka icke burit åfwer 2 a 3 hövder. Undersandom betjearar man sig ock af någon slif i åker, som nästa år förut dragit Årsäde, och af halinstybbet erhållit någon försäkring. Samma method brukas åfwen på vissa Tyfla orter, hvaribland nägre få, med särdeles fördel, fört utjä sidsta åter eller Roswor, som under deras frödigaste växt med plog nedstelpas, samt då den felma och luckra null, som deras förruttnelse åstadkommer, mytta sedermore linsäde. Alle dese methoder, ehuru tilltaltige de ock åro, befinnas dock å hvarje ort lövande, och frambringa säkerligen godt lin, så framt åren har lagom fetma, är gräsfrí och blixtver val föredd; Men det fördelaktigaste sätt för en Landtbrukare är det, hvilket ånnu ingen wiss ort, så wida bekant är, allmäntnugen wedertagit, utom Västergötland, som förmest Herr Landshöfdingen Örnskölds priwärda omsorg och bemödande allraförst derom underwist och tilskyldt blixtvit. Det besär uti gamle, mög-lupne och tusvigne

ängars uppristande, sedan tillväl tufworne förut af
furne och i röte med gödsel sammanlagde blivit,
hvilka sedemera föras på Moder åkren, för att
verigenom vinna utbyte af så mycken färgödsel som
til landets vidd fördras, när det efter lerbrytning
gen til nytt såde och gräsväxtens befördrande, gö-
das miste. Här växer Lin, utan gödsel, så un-
nigt och godt, som på något åkerland, så framme
jordmon är i sig hels oft för mager, stråf och om-
gelyig, såsom uti Angermanland, der intet såde, af
hwad slag det vara må, kan utan starkt givande
och mycket arbete bringas til en iwig och kiel växt,
hvilket afwan förmödas om Wästerbott, Dalarna
och flere trakter af Norrland. Icke deß mindre för-
blifwer denne method å andra orter den fördelaktig-
aste i a seende ej allernast til helswa Lin växtens
god och renhet, utan jämrväl til beparinger af loss-
nad och arbete vid uppodlingen, til förthånde af
den stora uppmuntran som deruti ligger, til upphel-
pande af ängs-sötslen. Lindor komma ängs-vall
ärkmast, men de gifwa fortare och mindre ungigt
Lin, så framt icke jordmonen och beldgenheten är
ganska fördelaktig, eller mukten af gammalt gödande
de ännu sår vändar. Härvi fela i synnerhet Äng-
ermanlands åkerne, och erhälla versöre fort och rim

ga Lin; men eburuväl de, i anseende til swag jord-
mon och beständig födesbrist, kunna mycket enskyl-
las må liuvwäl andre för dylikta affsteg taga sig til
vara, och icke lägga en brukad åker igen, utan han
äger full muss, så blifwer i nisten i alla fall sörre.
Samma fördugtighet är åfveruväl då nödig, när
man sår Lin på öppen åker, ty annars blifwer födr-
den icke nog körande. De som iisa eller fördja
Linet, at det ej kan nedbrytas och taga röta, åga fri-
het at gifwa åkren den starkaste fetma, som någon-
sin åstadkommas kan, och kunna deremot til ersätt-
ning försäkras om det yppersta och hymmigaste Lin
man wil önska; men alle, som det försämma, hör
icke hålla åkren fetare, än at man i meddelimärtiga
år är förtvishad om mogne Åter. Intet såde har
mera sällskap med ogräs och intet födrager det min-
dre än Lin. Versöre åtvarnas alla, som mycket ib-
la körnsjade, hvilket afwan alfrar ogräs, at an-
tingen af öppen åker, santi i sjället nötja Lindor
och ängs-wallar, eller endast beråna sig af brun-
ren gödsel, hvaruti alla ogräsprövn redan dödade
är: man hör ändock icke lätt trygga sig, med
mindre åkren sidst burit Hamva eller Winter-såd.
Denna sorgfältighet, at, jämte lucker- och bördig-
het, altid lägga, det åkren hållas ren ifrån ogräs,

utgör et det nödvändigaste stycket, som vid Linsödet
bör i akt tages.

Augäende et Linlands tilredning, är wid öppen
åder intet vidare at märla, än at den måste 2 a g
sänger köras och harfwas, på det mullen må, ja
längt möjligit är, renas och söndermalas, ty li-
net kommer aldeles icke fort, der den är gref och
blandad med klumper eller stenar. dock bör man å-
wen se sig före, at förslen icke sker i stark blåst och
Sol-warma, så at mullen torkar, och grudden som
fördrar nog fugtighet, icke lider deraf. Den lis-
länska harfwen, som är gjord af unga, quisfulla
och klusna granträd, 6 quartter i syrkant med i alns
långa ärmor, hvaruti dragtåren fästade åro, öf-
veraär alla andra verktyg at ieda sedan körtr-
lad jord, som här förekommer, at sänderknäpa
lagomma kotor och u'draga alla ogräs-rötter som i
åkren finnas. Bindor och ångestwall vilaas allraast
en gårig, men hel diupt, och näppligen förr än sa-
ningedagen infaller, annars räcka gräsrotterne
Igenom torfwen, at de himma förr upp ån Linet, och
mullen torkar innan fröet får gro, derföre är det ej
eller tillåteligt at höstskräda sådana Linland. Denna
vlogeing bör nödvändigt ske med fört-plog, som
lägger cireatlige färnor, och tillika med den försig-

tighet, at inga gröper eller kanter, afflusna och up-
hölda färre, förrasakas må, annars taga depa o-
jämnheter til syttande, all lös mull ifrån fröet, och
kanterne sätta en hop skadeliga gräs nästeus til und-
wändande hvaraf en ledig person, må tåft åtsöha
plogen, och tiltrampa, snart med en hacka lägga
alla ejämna färor tilrädda. Igenom et så ringa be-
måndande kan man intedels undvika det långsam-
ma arbete, som är med hackande, så at man i stäl-
let får betjäna sig af häst-härf til landets rening
och uplochande, men i annat fall, der landet är o-
jämt plögd, måste man nödvändigt gräpa til hac-
kan, ty et litaland får icke förr hämnas, än det är
hel jämt, snygt och rent.

Tiden til Linets sädning är åswen som alt an-
nat olika. De Landsorter, som hastwa långa säs-
var, kunnen utan afventyr dröja til des rätta som-
mar värman inställer sig, men andre som hastwa at
befara frosten vid Olofsmåho tiden, måste väga sin
sädning, så inwart svåraste nattkolden är förbi och an-
nat värjsade är til ånda, ty i det fallet bör man
hådje väga en hop planter, än hela förden. Man
har vcl desuntan förmåikt, at plastorne plåga, un-
der kulan waderlet, på lång tid näppligen wisa sig,
samt i fall de af stark solvarma för deras sid fram-
lockas,

lockas, och blysta af någon näckföld frostlämde,
så kurna de åter til större delen hämita sig, och tä-
gen får deraf ingen skada: men om frögångar Lin
af föld angripes, binder sig skälvet så hårt dervid,
at det sedermora aldrig står med konst att frästiljas,
hvarigenom Linet råkraas aldeles förfunkt.

Sådeseft bör, så wida möjligit år, åttaigen, af
bästa utländska art, anskaffas, efter åtminstone flyt-
tas ifrån någon god vinort i granskaret, ty det har
ifrån sin stamort den waner, at det skal ömsas ifrån
åker til Swedjeland, om det icke skal arfa ui, och
delsöre nödgas alla Nationer, som annorlunda för-
sara dermed, årligen fdrskrifwa Rigistri frö til alla
sina plantager. Men som flere sortter ifrån demna
Handelsoort uisteknas, beror det på en erfaren, känd
och upriktig Commissionair, huru wida man åf-
wen får förlita sig på denne wahras godhet. I an-
seende härstil är det ourdgängeligt, at en sådeman
sief pröfwar det frö som han wil nyttja, på det han
må känna det, då han åtven icke und är, at på
hvarje handa sätt rens ut alla ogräs-frön, som til
en garfska beydande och känbar del i de sednare å-
ren begynt följa med det utländska Vin-fröet. Godt
frö är tungt, trint och groft, klart och glänsande,
rent och jämnfört, mycket bögdi i lilländan, samt
ifrån

ifrån svarta och midglade born och hvarje handa o-
gräs frön befriadt, dock at nära frön, såsom i mä
borstar, hvaraf den biå rägblommian växer, wisa
sig deribland. Det pröfws såsom annan säd, näm-
liga i mall, mellan 2:ne torisw:r eller friska oh-
flumpar, ur i vätta Linre kultar, eller grått och blött
köppaper, som lägge emellan 2:ne tegn-tallrikar
och stölles i lagom Kammar-wana, hvilket sidsta
sätt når snarast och be årdigast.

Utsädet ast osæ 1, efter Södes-mannens eftigt,
antingen på godt frö eller fint Lin, ty bågge kurna
icke til yppersta fullkomigne erhållar på en gång:
2, efter åkrens olika fetma: och 3, efter fröets besun-
na quickhet at gro. År jorden fall mustig, tol den
mera säd, ån då hon är swag, ty der man på mager
Åer skulle få tätt, blefwe Linet altsför kort; men see
man icke på anna: än någon synnerlig finhet, bör det
ast säs yoft. Söker man åter godt och trivande
frö, måste det twerton säs alest och på stark jord: men
tätt utsäde på fet jord, gifwer tillika längt och fint
Lin, men intet årigeligt frö. Bejnnes fröet til nå-
gon del vara skämt och oformöget at malta, måste
den delen ej sätta uti minnigare utsäde. Härav haf-
ver, så wäl i detta som i andra stycken, mycken olifheit
i sätt, gs sätter orter emellan upkommit, hvarföre
os

och sonliga så mångfaldige gånger hockare än andra. De som beslita sig om lin af uppresa godhet, och dertil mytta den bästa och fetaste jord som någonsin beredas kan, så ej allenast med full hand, utan ock diubbelt, af nöntigen sådesmannen får en och samma led fram och åter, eller 2 gånger öfver hela åkren, hvarpå linet sedermora risas at det icke kan lägga sig; men de som följa det allmänna fältet, och risa det icke, utan betjana sig af en åker, linda eller gräswall, som är mera swag och mager än jet och drifvande, finna til en kanna frö, efter sünftändigheter comista 15 steg i längd och i bredd såsom det minsta, och 20 dito såsom det mästa, eller mellan 4 och 600 quadrat alnar. I Drujen och Marienburg hafwa de ingen annan uträkning, än at en kanna linfrö drager 3 tunland korn-åker. Vid alt detta, förfärs dock icke annat än utvaldt Riggst frö, så at man af sämre sorter bör märkeligen öka sådet. De som äro väl wane, at efter det allmänna fältet, så detta frö, hafwa mättet i handen, och bruks allenast 3 främsta fingren til dess spridande, men oöfwade göra häst, om de blenda dertil 2 tredjedelar eller något mera än hälften sand, eller torkad och sin mull, emot mättet af frö, såsom 2 kannor mull til 1 kanna frö, så kunnas med full hand utsa det, såsom korn. Hå åter sycket updrages nödiga skilje-särer, hvilkas afstånd passas efter sänningens fältet, och sådes-mannen bör härvid mera än eljest se sig väl före, at landet blirver jámt besäd, så wida fröets underhet hindrar honom at se huru det faller. Sänningen förrätttes i mycket stilla, och om det så passar sig, vid mulen väderlek eller under lugna astonfunder, dock ingalunda i regnwåder, eller då urullen af suktighet tillbar sig.

Continuation härav nästkommande år.

